

1. Peniaze a ich význam v súčasnosti

Za peniaze považujeme všetko, čo slúži ako všeobecne akceptovaný výmenný prostriedok, z právneho hľadiska sú zákonné platidlo.

V priebehu vývoja ľudskej spoločnosti peniaze nadobúdali rôznu formu, ale všetky formy peňazí mali rovnakú podstatnú vlastnosť: peniaze sa prijímajú ako platba pri nákupe statkov a služieb. Peniaze ako peňažný tovar majú úžitkovú hodnotu, ale aj schopnosť uspokojovať isté ľudské potreby. Samotnú existenciu peňazí podmieňuje rozvoj výroby, deľba práce a výmena živelným vývojom. S rozvinutou deľbou práce boli zavedené peniaze a jedna transakcia nahradená dvoma. Ľudia už nevymieňajú priamo jeden statok za druhý, ale predajú jeden statok za peniaze a potom peniaze použijú na to, aby si kúpili statky, ktoré potrebujú.

1.1 Vývoj peňazí

Prvé zmienky o peniazoch pochádzajú z antiky. Už Platón definoval peniaze ako niečo, čo uľahčuje výmenu tovaru medzi ľuďmi.

Možno povedať, že peniaze vlastne vznikli kvôli neustálemu zdokonaľovaniu výroby. Človek neustále pracuje, vyrába a vzniknuté tovary potrebuje vymieňať. Ľudia však za tovar nie vždy platili peniazmi.

Naturálna výmena

Kedysi ľudia peniaze nepoznali, lebo ich ani nepotrebovali. Pred vznikom peňazí existovala **naturálna výmena**. Išlo o výmenu jedného tovaru za iný tovar, napríklad výmenu motyky za rýľ.

Tovarové peniaze

Neskôr sa kmene začali špecializovať na výrobu určitých statkov. Jedni pestovali obilie, iní opracúvali kožušiny, ďalší vyrábali iné druhy produktov. Vyrobené statky si začali vymieňať. Postupne sa však v procese výmeny vyčlenili špecifické druhy tovarov, ktoré sa v tom - ktorom období stali najvhodnejším platobným prostriedkom. Išlo o prvú formu peňazí, kde funkciu peňazí plnili jeden, dva či tri tovary, za ktoré sa vymieňali všetky ostatné tovary a služby. Najčastejšie išlo o vzácny tovar ako kožušiny plátno, dobytok či soľ. Na našom území to bolo plátno a od toho je odvodené aj slovo platiť. Takéto platidlá však samozrejme mali svoje nevýhody. Nedali sa rozmieňať, len veľmi ťažko sa skladovali a mali obmedzenú trvanlivosť. Najmä preto sa do pozornosti dostali drahé kovy ako zlato a striebro.

Drahé kovy

Predstavujú ďalšiu formu peňazí. Spravidla teda išlo o zlato a striebro. Tie sa pre svoju trvanlivosť, ľahkú deliteľnosť, skladovateľnosť a vysokú hodnotu v malom množstve postupne stali všeobecne platným výmenným prostriedkom.

Môžeme tu rozlíšiť 2 obdobia:

- **bimetalizmus** – ako platobný prostriedok súčasne pôsobili 2 kovy – striebro i zlato
 - **monometalizmus** – ako platobný prostriedok sa využíval 1 kov a to buď striebro (prevažovalo do začiatku 19. storočia) alebo zlato
- Používanie vzácných kovov síce zjednodušilo výmenu tovarov, ale takisto sa tu našlo niekoľko nedostatkov. Prvé mince sa vyrábali zo zlata a na dnešnú podobu pôsobia veľmi primitívne. Preto sa ľahko falšovali a najmä rýchlo sa opotrebovali. Na odstránenie týchto nedostatkov ľudia začali používať zlaté mince s prímiesou rôznych kovov, čo však spôsobilo ich rýchle znehodnocovanie. Ako postupoval vývoj ľudstva dopredu, tak sa ďalej

zdokonaľovali aj peniaze.

Papierové peniaze

Drahé kovy postupne nahradil nový druh peňazí, a to **papierové peniaze**. Používanie papierových peňazí sa rýchlo rozšírilo, pretože sú vhodným výmenným prostriedkom, možno ich ľahko prenášať a skladovať. Odstránili aj ďalšiu nevýhodu drahých kovov, a to ich nedostatok. Najskôr mohli súčasne fungovať zlaté aj papierové peniaze. Neskôr zlato úplne nahradili papierové peniaze – bankovky. Papierové peniaze sa stali akousi spoločenskou konvenciou – zvyklosťou.

1.2 Funkcie peňazí

Tak ako na Slovensku, aj v Českej republike, Poľsku a Maďarsku, v celej Európskej Únii majú peniaze svoje základné funkcie, ktoré musia vo vzťahu k trhu a trhovému mechanizmu plniť.

Ide o nasledujúce funkcie:

1. Prostriedok výmeny

Bez peňazí si nevieme moderné trhové hospodárstvo ani predstaviť. Transakcia výmeny, pri ktorej sa tovar vymieňa za iný tovar, sa používaním peňazí rozčlenila na dve na sebe nezávislé časti. Proces výmeny sa tak oddelil aj v čase, prípadne v priestore (tovar – peniaze, peniaze – tovar). Peniaze ako platidlo použijeme až vtedy, keď nájdeme tovar, ktorý nám vyhovuje. Nemusíme brať ten, ktorý je tam náhodne prítomný, ako to bolo v časoch naturálnej výmeny.

2. Zúčtovacia jednotka

V peniazoch vieme určiť cenu tovaru alebo služby tak, že tomu každý rozumie. Je to síce abstraktné, ale jednoznačné kvantitatívne vyjadrenie, ktoré umožňuje ceny tovarov nielen porovnávať, ale tiež evidovať a účtovať. Je to preto funkcia dôležitá nielen pre nás spotrebiteľov, lebo nám slúži ako meradlo cien, ale rovnako tiež pre výrobcov rôznych produktov či poskytovateľov služieb. Oni vyjadrujú peniazmi náklady na ich výrobu.

3. Uchovávateľ hodnoty

Peniaze, ktoré spĺňajú podmienku stability (tovar, ktorý je trvanlivý, deliteľný, nekazí sa a vyznačuje sa prirodzenou vzácnosťou), majú aj po čase tú istú cenu, t. j. ich majiteľ si bude môcť za ne aj po čase kúpiť rovnaké množstvo tovarov. To je jeden z dôvodov, prečo ľudia šetria.

1.3 Formy peňazí

V súčasnosti poznáme peniaze v nasledujúcich formách:

1. drobné mince,

2. **bankovky** - sú to papierové peniaze, ktoré spolu s mincami tvoria hotovostné peniaze,

3. **depozitné peniaze** - depozitum = vklad; sú to vklady v bankách a môžete ich dostať na požiadanie kedykoľvek,

bezhotovostné peniaze, napríklad vkladové účty (vklady), šekové účty,

4. **skoro peniaze** - bezhotovostné peniaze vo forme terminovaných vkladov v bankách a vo forme likvidných cenných papierov,

likvidný = okamžite vymeniteľný za peniaze; likvidita je však aj schopnosť platiť.

1.4 Ľudské potreby a hodnoty

Základnou podmienkou existencie každého človeka je uspokojovanie potrieb. V bežnom živote má každý človek množstvo rozmanitých potrieb. Sú to potreby každodenné, alebo občasné. Človek potrebuje jesť, piť, má potrebu uznania, lásky, pokoja, oddychu, bývania, pohodlia, cestovania, potrebu kúpiť si niečo pekné a pod. Všetky tieto stavy majú spoločné to, že nám buď niečo chýba alebo niečoho máme príliš veľa.

Ľudská potreba je vlastne určitý pocit nedostatku, ktorý sa človek usiluje odstrániť, teda uspokojiť. Hodnota je priorita, ktorá poháňa celé ľudské snaženie človeka, a súhrn hodnôt každého človeka sa volá rebríček hodnôt. Každý človek má úplne iný hodnotový rebríček, ktorý sa počas jeho života mení, preto ľudia konajú odlišne. K ľudským potrebám sa viažu hodnoty. Uvedomením si vlastných hodnôt uspokojujeme potreby alebo túžby.

Ľudské potreby sú rozmanité a môžeme ich členiť z rôznych hľadísk:

1. podľa naliehavosti ich uspokojovania:

- **životne nevyhnutné potreby** - ich uspokojovanie je podmienkou existencie človeka. Tu patria hygienické potreby, potreby stravovania, bývania, odievania a pod.
- **kultúrne a luxusné potreby** – ich uspokojovanie nie je podmienkou existencie človeka, bez ich uspokojovania na človek zaobide, ale potrebuje ich na svoj ďalší rozvoj. Vyplývajú z určitého životného štýlu, a spoločenského postavenia človeka. Patrí tu napr. návšteva kina, divadla, nákup módného či luxusného tovaru, cestovania a pod.

2. podľa počtu nositeľov potrieb:

- **individuálne** – ide o potreby konkrétnych jednotlivcov /potreba konkrétneho človeka kúpiť si napríklad mlieko alebo chlieb,
- **kolektívne** – sú to potreby určitého počtu ľudí, napr. potreby obyvateľov mesta mať pešiu zónu, alebo mať kruhový objazd, kino, divadlo a pod.

3. podľa charakteru potrieb:

- **hmotné /materiálne potreby/** - sú to potreby vlastniť a užívať veci materiálneho charakteru, napríklad bývať v peknom dome, vlastniť rýchle auto, notebook, obliekať si pekné módné šaty a pod. Tieto potreby sa uspokojujú na základe výsledkov hospodárskej činnosti.
- **nehmotné /nemateriálne potreby/** - sú to potreby, ktoré vyjadrujú naše požiadavky užívať vedomosti a žiaduce vlastnosti, napríklad potreba učiť sa, potreba priateľstva, lásky, ocenenia, pochvaly a pod.

1.5 Maslowova pyramída potrieb

S rozvojom ľudskej spoločnosti rastie aj počet a rozmanitosť ľudských potrieb. Niektoré zanikajú, mnohé iné zasa vznikajú. Možno povedať, že ľudské potreby sú neohraničené. Len čo uspokojíme jednu z nich, objaví sa nová, ktorá nás poháňa dopredu. Z toho hľadiska je zaujímavý názor A. Maslowa, ktorý vypracoval **teóriu „hierarchie potrieb“**. Podľa tejto teórie potreby nie sú navzájom rovnocenné, ale dá sa určiť poradie, v akom musia byť postupne uspokojované. Maslow hovorí o piatich základných skupinách potrieb, ktoré sa dajú prehľadne znázorniť v podobe pyramídy. Potreby na jej spodku treba uspokojiť ako prvé a naopak potreby na vrchole pyramídy sa uspokojujú až keď sú uspokojené všetky ostatné potreby.

Ľudské potreby sú teda neohraničené, ale ohraničené sú však možnosti ich uspokojovania.

Uspokojovanie potrieb závisí najmä od:

- dostatku prostriedkov na ich uspokojovanie
- poradia dôležitosti ich uspokojovania.

Úlohy:

1. Vypracujte svoju vlastnú pyramídu potrieb ako pre ju vnímate v súčasnosti. Vedľa nej si spravte novú. Predstavte si samého seba o 20 rokov. Ako bude vyzerať vaša pyramída?
2. Zamyslite sa. Aké má hodnoty bohatý človek a chudobný človek? Majú rovnaké hodnoty? Ak áno, prečo? Ak nie, prečo?

Otázky a úlohy:

1. *Mali peniaze vždy rovnakú formu? Ak nie, aké formy poznáte?*
2. *Vymenujte a definujte jednotlivé funkcie peňazí.*
3. *Ako sa nazývajú peniaze ktoré sú oficiálnym platidlom na Slovensku, Česku, Maďarsku a Poľsku?*
4. *Aký je rozdiel medzi bimetalizmom a monometalizmom?*
5. *Od čoho závisí uspokojovanie potrieb?*

Zdroje:

- [1] PENIAZE [online]. [citované 29.8.2021] dostupné na: <https://siov.sk/wp-content/uploads/2020/03/Peniaze.pdf>
- [2] Čo sú to peniaze [online]. [citované 29.8.2021] dostupné na: https://www.ecb.europa.eu/explainers/tell-me-more/html/what_is_money.sk.html
- [3] Formy peňazí [online]. [citované 29.8.2021] dostupné na: <https://encyklopediapoznania.sk/clanok/1673/formy-penazi>
- [4] Uspokojovanie potrieb človeka [online]. [citované 29.8.2021] dostupné na: <https://sites.google.com/site/obcianskavychova33/uspokojovanie-potrieb-cloveka>